

Advies van het Europees Comité van de Regio's over de uitvoering van het pakket schone energie: nationale energie- en klimaatplannen als instrument voor een lokale en regionale governanceaanpak inzake klimaat, actieve en passieve energie

(2020/C 39/07)

Rapporteur:	József Ribányi (HU/EVP), vicevoorzitter van de raad van het comitaat Tolna
Referentiedocument:	Initiatiefadvies

BELEIDSAANBEVELINGEN

HET EUROPEES COMITÉ VAN DE REGIO'S

1. is ingenomen met de initiatieven van nieuwgekozen Commissievoorzitter Ursula von der Leyen in het kader van een toekomstige Europese Green Deal en met haar voornemen om de lokale en regionale overheden te betrekken bij de inspanningen om van Europa het eerste klimaatneutrale continent te maken.
2. Het is een goede zaak dat de EU-lidstaten op grond van Verordening (EU) 2018/1999 van het Europees Parlement en de Raad ⁽¹⁾ van 11 december 2018 inzake de governance van de energie-unie en van de klimaatactie verplicht zijn een nationaal energie- en klimaatplan op te stellen als basis voor een meer omvattende en transversale aanpak van klimaat- en energemaatregelen.
3. De nationale tienjarige energie- en klimaatplannen beslaan de periode 2021-2030 en moeten de nieuwe energie- en klimaatdoelstellingen van de EU voor 2030 op nationaal niveau helpen verwezenlijken, de basis leggen voor een succesvolle uitvoering van de langetermijnstrategie voor een klimaatneutrale EU ter beperking van het tempo van de door de mens veroorzaakte opwarming van de aarde tegen 2050, alsmede aansluiten bij de doelstellingen van de Overeenkomst van Parijs. Het CvDR roept de lidstaten dan ook op om in hun definitieve plannen tegen eind 2019 tegemoet te komen aan de ambitieuze EU-doelstellingen voor 2030, met name op het gebied van hernieuwbare energie en energie-efficiëntie. Uit de eerste beoordelingen van de nationale energie- en klimaatplannen door de Commissie blijkt dat er gedegen vooruitgang is geboekt, maar dat veel ontwerpplannen niet aan de eisen voldoen en dat, wat de algemene EU-doelstellingen en de verwezenlijking daarvan betreft, ambitieuzere maatregelen van alle lidstaten nodig zijn; er zijn dan ook aanvullingen, preciseringen en verbeteringen van de voorstellen geboden. Alle lidstaten moeten thans, overeenkomstig de aanbevelingen van de Commissie, hun definitieve nationale energie- en klimaatplannen opstellen en ervoor zorgen dat deze aan de bovengenoemde streefcijfers en doelstellingen tegemoetkomen.
4. Het Comité is verheugd over het feit dat de governanceverordening de rol erkent die de lokale en regionale overheden van meet af aan in de nationale energie- en klimaatplannen toekomt; in de verordening wordt nl. gewezen op het belang van een doeltreffende openbare raadpleging en voorgesteld om een klimaat- en energiedialoog op verschillende niveaus op te zetten, in overeenstemming met het bottom-upbeginsel. De betrokkenheid van de lokale en regionale overheden moet voor alle fasen van het proces gelden, vanaf de voorbereiding, via de reactie op de eerste beoordeling van de Commissie tot de tenuitvoerlegging en de follow-up van de plannen. Tal van lidstaten zijn er evenwel tot dusver niet in geslaagd om lokale en regionale overheden ten volle bij dit proces te betrekken. Er zij op geattendeerd dat het betrekken van lokale en regionale overheden, naast lidstaten, bij het voorbereidingsproces tot gevolg heeft dat de doelstellingen op een meer doeltreffende en inclusieve wijze worden verwezenlijkt.
5. Veel lidstaten menen dat de structuren waarover zij beschikken, volstaan om de doelstellingen inzake openbare raadpleging en de klimaat- en energiedialoog op verschillende niveaus te verwezenlijken. Het feit dat de lidstaten denken het alleen aan te kunnen, is in het verleden een van de belangrijkste redenen tot bezorgdheid geweest. Het Comité beveelt de lidstaten aan om deze structuren aan een kritische blik te onderwerpen, vooral in het licht van de inhoud die zij kunnen genereren en qua dekking en representativiteit van lokale overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven, investeerders, andere relevante belanghebbenden en het grote publiek, alsook om de input die deze structuren genereren, beschikbaar te stellen teneinde ervoor te zorgen dat de in de governanceverordening vastgelegde doelstellingen inzake openbare raadpleging en de klimaat- en energiedialoog op verschillende niveaus volledig worden bereikt, en uiteindelijk aldus wordt bijgedragen aan de gezondheid en het welzijn van alle burgers en toekomstige generaties.
6. Er moet gebruik worden gemaakt van de knowhow van lokale en regionale overheden, alsook van hun bevoegdheden inzake tenuitvoerlegging en hun financiële middelen, om de energie-unie te voltooien. Het Comité beveelt dan ook aan om lokale en regionale overheden ten volle bij de uitvoering van het pakket schone energie te betrekken en om eventuele problemen die zij daarbij ondervinden naar behoren in aanmerking te nemen met het oog op mogelijke toekomstige herzieningen. Het wijst erop dat het Burgemeestersconvenant voor klimaat en energie en soortgelijke initiatieven een cruciale rol kunnen spelen bij het begeleiden van lokale en regionale overheden bij de tenuitvoerlegging van het nieuwe EU-kader voor energie.

⁽¹⁾ PBL 328 van 21.12.2018, blz. 1.

7. Het Comité verzoekt de lidstaten om bij hun nationale energie- en klimaatplannen nauw met het CvdR en zijn leden samen te werken. Dit zou een belangrijk onderdeel van de openbare raadpleging en de klimaat- en energiedialoog op meerdere niveaus kunnen uitmaken en waardevolle feedback van het lokale en regionale niveau kunnen opleveren.
8. De lidstaten hebben beperkte tijd gekregen om het ontwerp van hun energie- en klimaatplannen op te stellen, waardoor zich problemen hebben voorgedaan. Het Comité pleit ervoor dat de definitieve energie- en klimaatplannen, die eind 2019 opgesteld moeten zijn, blijk geven van een hoger ambitieniveau en meer verticale integratie, zodat er een solide klimaatneutraal traject voor Europa uitgezet kan worden dat in overeenstemming is met de Overeenkomst van Parijs en met het meest ambitieuze scenario dat in de langetermijnstrategie voor 2050 wordt voorgesteld. In dit verband is het ook voorstander van de ontwikkeling van een systeem van lokaal vastgestelde bijdragen, als aanvulling op de nationaal vastgestelde bijdragen in het kader van de Overeenkomst van Parijs, waardoor de rol van lokale en regionale overheden bij het opstellen van alomvattende nationale energie- en klimaatplannen nog meer gewicht zou krijgen. Lokale overheden kunnen via voorlichtings- en bewustmakingscampagnes ertoe bijdragen dat de doelstellingen doeltreffender worden verwezenlijkt, en moeten daartoe over goed opgeleide vakmensen beschikken. Er wordt dan ook voorgesteld EU-middelen in te zetten voor voorlichting en nieuwe banen op het gebied van energie- en klimaatbeleid, met als uiteindelijk doel de gezondheid en het welzijn van alle burgers en toekomstige generaties te beschermen.

Lokale actieve en passieve energie ten dienste van de nationale energie- en klimaatplannen

9. De term “actieve energie”, zoals deze in de bouwsector wordt gebruikt en ook bekend is onder de bredere term “hernieuwbare energie”, verwijst hier naar de energie die door de verschillende lokale actoren (openbare, gemeentelijke en particuliere instanties, huishoudens) ter plaatse geproduceerd, opgeslagen en verbruikt wordt. Hernieuwbare en schone energiebronnen zoals geothermische, zonne-, wind-, thermische, waterkracht- en getijdenenergie, biomassa enz. zijn hier voorbeelden van. Dergelijke energiebronnen spelen een doorslaggevende rol bij de verwezenlijking van de doelstellingen van de nationale energie- en klimaatplannen voor 2030.
10. De term “passieve energie”, zoals gebruikt in de bouwsector en ook bekend onder de bredere term “energie-efficiëntie”, verwijst anderzijds naar energiebesparingen die gebaseerd zijn op een efficiënt gebruik van alle geproduceerde energie waardoor het energieverbruik en derhalve ook de energiekosten voor de eindverbruiker worden verlaagd, samen met het vervuilingsniveau. In het licht van deze overwegingen moeten de lokale en regionale overheden lokale en regionale overheidsdiensten op een energie-efficiënte manier organiseren, bijv. via een duurzaam aanbestedingsbeleid.
11. Het begrip “passieve energie” hangt nauw samen met klimaataspecten en is ook relevant voor het bepalen van de bredere CO₂-voetafdruk van gebouwen en vormt een integraal onderdeel van de circulaire economie. Bij de verlening van bouwvergunningen en rekening houdend met de specifieke lokale omstandigheden en kenmerken van het gebouw, moeten lokale en regionale overheden de betrokkenen aanmoedigen om bouwmaterialen die zijn gemaakt van lokale, milieuvriendelijke grondstoffen (riet, pellets, stro, schors, hennep, hout en verlijmd hout, bij voorkeur koolstofneutraal) te gebruiken in plaats van beton en andere traditionele bouwmaterialen waarvan de productie, installatie, sloop en recyclage gepaard gaan met aanzienlijke CO₂-emissies. Daarnaast moeten zij andere maatregelen ter verbetering van de energieprestaties van gebouwen bevorderen. Deze begrippen moeten worden geïntegreerd in de nationale langetermijnrenovatiestrategieën die de lidstaten uiterlijk in maart 2020 klaar moeten hebben.
12. De lokale en regionale overheden spelen een belangrijke rol op het gebied van zowel actieve als passieve energie. Gezien hun belangrijke taken en verantwoordelijkheden — investeringen, onderhoud van gebouwen, openbaar vervoer, publieksvoorlichting, bestrijding van energiearmoede, regelgeving op het gebied van stadsplanning, ruimtelijke ordening en landgebruik, alsook gedecentraliseerde energieproductie en groene overheidsopdrachten — moeten zij op nationaal niveau bij de nationale energie- en klimaatplannen worden betrokken. Een goede planning van de productie en het gebruik van lokale hulpbronnen is noodzakelijk om hen in staat te stellen hun taken naar behoren te vervullen. In dit verband moet aandacht worden besteed aan de verschillende soorten hernieuwbare energie, de energieprestaties van gebouwen, energie-efficiëntie en het gebruik van lokale, natuurlijke en milieuvriendelijke bouwmaterialen.
13. De steun van lokale en regionale overheden ten behoeve van de productie, de opslag en het gebruik van actieve, bij voorkeur hernieuwbare energie, heeft tal van positieve effecten opgeleverd. Een voorbeeld: op het gebied van het vervoer, met name binnen en tussen steden, is het bijzonder belangrijk dat het gebruik van duurzame biobrandstoffen als tussenoplossing en van elektriciteit op basis van batterijen en waterstof op middellange termijn wordt uitgebreid en dat er stappen worden gezet om de CO₂-uitstoot van het vervoer op een geïntegreerde wijze aan te pakken, die o.m. bevordering van het openbaar vervoer, gedeeld autogebruik en andere innovatieve oplossingen omvat, daar het verkeersvolume naar verwachting zal toenemen en verbrandingsmotoren nog tot de middellange termijn een belangrijke rol zullen spelen. Een voorbeeld van een duurzame biobrandstof als tussenoplossing zou bio-ethanol kunnen zijn, als actieve energie die op lokaal niveau geproduceerd, gebruikt en gemakkelijk opgeslagen wordt, bruikbare bijproducten (zoals veevoer) oplevert, de afhankelijkheid van invoer vermindert en een aanzienlijk aantal banen zou kunnen creëren. Het is uiterst belangrijk dat de herziening van de staatssteunregels en energiebelastingrichtlijn geen belemmeringen opwerpt voor het bevorderen van duurzame bio-energie.

De rol van lokale en regionale overheden bij het opstellen van de nationale energie- en klimaatplannen

14. Het is noodzakelijk dat de lokale en regionale overheden de mogelijkheid wordt geboden om ten aanzien van hun nationaal energie- en klimaatplan met voorstellen en amendementen te komen en dat een onderscheid wordt gemaakt tussen hun rol en die van andere belanghebbenden die niet tot het openbaar bestuur behoren. Lokale en regionale overheden zouden het recht moeten hebben om rechtstreeks te worden betrokken bij maatregelen op het gebied van energie-efficiëntie, energietransitie, decarbonisatie en klimaatverandering, en zouden ook een belangrijke rol moeten spelen bij het uitvoeren van maatregelen om energiearmoede te bestrijden; zij zouden daarvoor kunnen steunen op alle representatieve organisaties van lokale overheden in de EU (CvdR, Burgemeestersconvenant).
15. Het Comité acht het noodzakelijk ervoor te zorgen dat de lidstaten op de hoogte zijn van de cruciale rol die de lokale en regionale overheden bij een aantal wezenlijke prioriteiten van de verordening betreffende de energie-unie spelen. Het is niet meer dan terecht dat zij rechtstreeks worden betrokken bij maatregelen op het gebied van energie-efficiëntie, klimaatbescherming en decarbonisatie, via de verdere ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen en de daarvoor benodigde energie-infrastructuur, met inbegrip van opslagtechnologieën en sectorale koppeling, en ook bij maatregelen tegen energiearmoede komt hun een belangrijke rol toe.
16. Het Comité wijst erop dat het grote publiek niet op de hoogte is van het feit dat er nationale energie- en klimaatplannen worden opgesteld, en dat de desbetreffende raadplegingsprocedures wegens tijdsdruk tot op heden niet zo breed en diepgaand zijn geweest als wenselijk zou zijn. Dit valt te betreuren omdat de plannen juist op lokaal niveau, in gemeenten en steden, uitgevoerd zullen worden. De lidstaten, de Commissie en de lokale en regionale overheden zouden dan ook meer inspanningen moeten leveren om een breder publiek te informeren over het proces m.b.t. de nationale energie- en klimaatplannen en, zodra de definitieve plannen zijn ingediend, methoden moeten ontwikkelen om alle belanghebbenden bij de uitvoering ervan te betrekken.
17. De lokale en regionale ontwikkelingsbehoeften in verband met de nationale energie- en klimaatplannen (bijvoorbeeld projectvoorstellen inzake energie-efficiëntie, decarbonisatie, klimaatverandering en energiearmoede) zijn vastgesteld op basis van een ruwe schatting. Dit is deels toe te schrijven aan het feit dat de lokale en regionale dimensie van de plannen tekortschiet. Voorts zij eraan herinnerd dat de databank van het Burgemeestersconvenant nuttige gegevens en informatie kan opleveren voor de lidstaten met een hoog aantal ondertekenaars.

Goed bestuur: tenuitvoerlegging van de nationale energie- en klimaatplannen in nauwe samenwerking met de lokale en regionale overheden

18. De EU-lidstaten moeten in hun nationale energie- en klimaatplannen uitvoeringsinitiatieven opnemen waarvan zowel energie-eindverbruikers en -prosumenten als de andere leveranciers op de retailmarkt voor energie profiteren. Dergelijke initiatieven leveren tal van voordelen op voor het energiesysteem (verminderde behoefte aan transport-infrastructuur en onderhoud, grotere veerkracht en flexibiliteit), waaronder een billijke prijs of de vaststelling van een innovatieve prijsstellingsmethode voor energieoverschotten uit deze systemen die aan het net worden teruggeleverd.
19. De ervaring en kennis van de lokale en regionale overheden als uitvoerende actoren is noodzakelijk om de inconsistenties en potentiële synergieën tussen de nationale energie- en klimaatplannen en het meerjarig financieel kader, het Europees semester en de EU-langetermijnstrategie voor klimaatneutraliteit tegen 2050 aan het licht te brengen.
20. Tevens is coördinatie geboden van lopende initiatieven en goede praktijken. In dit verband wijst het CvdR op de participatieve initiatieven in het kader van het Burgemeestersconvenant voor klimaat en energie;
21. Lokale en regionale overheden kunnen via bewustmakingsinitiatieven en -programma's energieverbruikers omvormen tot prosumenten door het gebruik van lokaal geproduceerde, opgeslagen en verbruikte energiebronnen te ondersteunen. Hierbij zij met name gedacht aan lokale energiegemeenschappen, waarvan het potentieel nog moet worden ontwikkeld. Prosumenten kunnen dan actieve leden worden van decentrale, door lokale en regionale overheden opgezette slimme energienetten.
22. Het Comité steunt de dialoog op verschillende niveaus over klimaat en energie, daar dit de betrokkenheid van lokale en regionale overheden bij de politieke discussies in het kader van de nationale energie- en klimaatplannen zal versterken. Deze dialoog is ook van essentieel belang om de naleving van het subsidiariteits- en evenredigheidsbeginsel te waarborgen. In het kader van dit proces verdient het aanbeveling om het nauwe verband tussen energie- en klimaatmaatregelen alsook hun noodzakelijke sterke integratie te erkennen. In dit verband moeten lokale en regionale overheden worden voorzien van specifieke "energiemanagers". Het Comité wijst er dan ook andermaal op dat het zaak is EU-middelen in te zetten voor het scheppen van banen op het gebied van energie- en klimaatbeleid, met als uiteindelijk doel de gezondheid en het welzijn van alle burgers en toekomstige generaties te beschermen.
23. Zo zij bijvoorbeeld gewezen op de Ierse nationale dialoog over klimaatverandering, waarbij via bewustmakings-, activerings- en stimuleringsmaatregelen initiatieven ter bestrijding van de klimaatverandering op lokaal, regionaal en nationaal niveau worden aangemoedigd. Dankzij deze goede praktijk kan een consensus worden bereikt over de wijze waarop de uitdagingen kunnen worden aangepakt en de nodige maatregelen kunnen worden genomen. Belanghebbenden kunnen permanente mechanismen en platforms opzetten voor regelmatig overleg over kwesties van economisch, sociaal, milieu- en openbaar belang in verband met het energiebeleid en de strijd tegen de klimaatverandering. De nationale dialoog speelt zo ook een belangrijke rol bij de vaststelling van de prioriteiten op het gebied van energiebeleid en klimaatverandering. Dergelijke praktijken moeten sterker worden aangemoedigd en in alle lidstaten worden verspreid door passende voorlichtings- en bewustmakingscampagnes te ondersteunen.

24. Het is raadzaam dat de lidstaten de lokale en regionale overheden erkennen als relevante gesprekspartners bij de uitstippeling van de nieuwe energie- en klimaatstrategie. De uitdagingen en belemmeringen op lokaal niveau moeten worden begrepen en aangepakt en er moeten passende maatregelen en doeltreffende uitvoeringsstrategieën worden vastgesteld om de nationale en Europese verbintenissen geloofwaardig te maken en ervoor te zorgen dat de noodzakelijke veranderingen door de burgers worden aanvaard. Lokale en regionale overheden blijven het bestuursniveau dat het dichtst bij de consument staat, beheren de decentrale energieproductie (bv. de invoering van slimme meters en netwerken) en zijn ook verantwoordelijk voor veel aspecten van de veranderingen die aan de bestaande energie-infrastructuur moeten worden aangebracht. Zij lanceren ook informatie- en bewustwordingsprogramma's op het gebied van energie en klimaat teneinde de uitgaven en de koolstofvoetafdruk van huishoudens en bedrijven te verminderen, en zij creëren passende investeringsvoorwaarden.
25. De problemen in verband met de overgang naar schone energie vereisen, net als de klimaatproblematiek, een gecoördineerd optreden van alle bestuursniveaus (Europees, nationaal, regionaal en lokaal), alsook van de publieke en particuliere sector, onderzoeks- en innovatiecentra, en belanghebbenden uit de academische wereld en het hoger onderwijs. Ten behoeve van de overgang naar schone energie en het klimaat is het immers een goede zaak dat het energieverbruik gedurende de hele levenscyclus kan worden teruggeschroefd en aldus ook de bekommernissen m.b.t. de koolstofvoetafdruk kunnen afnemen.
26. Daar energiearmoede een complex probleem is, moet het in de nationale energie- en klimaatplannen vanuit energie- en klimaatperspectief worden aangepakt, met behulp van de databanken en publicaties van de Europese waarnemingspost voor energiearmoede. Tevens is het belangrijk dat de raming van het aantal energiearme huishoudens, zoals bedoeld in artikel 3 van de verordening betreffende de governance van de energie-unie en de klimaatactie, gebaseerd is op nauwkeurige en verifieerbare gegevens.
27. Lokale en regionale overheden moeten de nationale overheden ondersteunen bij de uitvoering van toekomstgerichte projecten in het kader van de Europese structuur- en investeringsfondsen (ESI-fondsen) en de JASPERS- en ELENA-initiatieven, die bijdragen tot de verwezenlijking van de Europese klimaat- en energiebeleidsdoelstellingen. In deze geest moet het Europees investeringsadviesplatform voorzien in een versnelde procedure voor het verlenen van steun aan steden die zich inzetten voor de ontwikkeling van projecten met een lage CO₂-uitstoot.
28. Betere synergieën tussen de ESI-fondsen en het Europees Fonds voor strategische investeringen zijn cruciaal voor de uitvoering van grensoverschrijdende duurzame-energieprojecten.
29. De nationale energie- en klimaatplannen moeten energie-innovatie bevorderen met het oog op de overgang naar een koolstofarme economie en klimaatneutraliteit in 2050 en dus ook op een veerkrachtige en toekomstgerichte energie-unie met een klimaatbeleid dat werkgelegenheid, groei en investeringen kan stimuleren. Lokale en regionale overheden moeten met name worden betrokken bij initiatieven voor slimme steden, gekoppeld aan groene overheidsopdrachten voor schone energie, op gebieden als energiebesparing in het openbaar vervoer, interregionale vervoersstrategieën, samenwerking op het gebied van nieuwe opslagtechnologieën en slimme overheidsgebouwen.
30. Als vertegenwoordiger van de lokale en regionale overheden zou het CvdR via zijn proefproject inzake regionale hubs als facilitator moeten fungeren voor de tenuitvoerlegging van de nationale energie- en klimaatplannen en de klimaat- en energiedialoog op verschillende niveaus, door een extra mogelijkheid te bieden om het lokale en regionale niveau buiten de interne kaders van de lidstaten te bereiken.
31. De Europese Commissie zou met het oog daarop moeten overwegen om mee te werken aan de organisatie van een forum dat regelmatig bijeenkomt om klimaat- en energiekwesties, met inbegrip van de nationale energie- en klimaatplannen, te bespreken. Een en ander zou de samenwerking tussen lokale en regionale overheden, DG Klimaat, DG Energie, de ENVE-commissie van het CvdR en de lidstaten ten goede komen. Dit forum zou op dezelfde wijze kunnen worden opgezet als het huidige Technisch Platform voor milieusamenwerking (DG Milieu en het Europees Comité van de Regio's), dat tot doel heeft de dialoog over lokale en regionale problemen en oplossingen bij de toepassing van de EU-milieuwetgeving te bevorderen, zoals aangegeven in het algemeen milieuactieprogramma van de EU voor 2020 "Goed leven, binnen de grenzen van onze planeet" (7e MAP). Dit nieuwe forum zou een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de klimaat- en energiedialogen op verschillende niveaus in alle lidstaten, onder meer door uitwisseling van informatie, inventarisatie van de vooruitgang en uitwisseling van goede praktijken en lessen uit het verleden mogelijk te maken, de klimaat- en energieresultaten te helpen verbeteren en de samenwerking en communicatie tussen alle betrokken actoren te bevorderen.
32. Een succesvolle tenuitvoerlegging van de nationale energie- en klimaatplannen zal het concurrentievermogen van de Europese Unie versterken en tot haar economische stabiliteit bijdragen door investeerders een duidelijk kader te bieden.
33. De nationale energie- en klimaatplannen zorgen voor een band tussen stedelijke en plattelandsgebieden, dankzij het gebruik van lokale en lokaal geproduceerde hulpbronnen waardoor de toekomst van plattelandsbewoners wordt veiliggesteld en tevens, op een klimaatvriendelijke manier, in de energiebehoeften van stedelijke gebieden wordt voorzien.

34. Nationale energie- en klimaatplannen zijn geen eenmalig initiatief. De afronding van de nationale energie- en klimaatplannen eind 2019 is een grote eerste stap, maar de plannen zullen voortdurend moeten worden verfijnd en verbeterd. Het is dan ook zaak te beschikken over structuren en fora om de nationale energie- en klimaatplannen in de toekomst verder te helpen verbeteren en om ervoor te zorgen dat de klimaat- en energiedialogen op verschillende niveaus hier ten volle toe kunnen bijdragen.

Brussel, 8 oktober 2019.

De voorzitter
van het Europees Comité van de Regio's
Karl-Heinz LAMBERTZ